

Uz nova izdanja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Od Marulićeva »harvatskog« preko Kašićeva »ilirskog« do »horvatskoga« hrvatskog jezika

Vladimir HORVAT*

Nova izdanja Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu imaju lijep broj zanimljivih naslova i tema na koje se isplati osvrnuti u ovome našem časopisu.

Najprije su to *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* (knj. 27, str. 1–408 za 2001.) Ova knjiga, kao i prethodna (knj. 26, str. 1–406 za 2000.), ima zanimljive jezikoslovne teme, a od isusovaca obrađuju Bartola Kašića (Valentin Putanec o leksikografiji i standardu u knj. 26, str. 215–243 i Nataša Bašić o jatovskoj raslojenosti u Kašćevim djelima u knj. 27, str. 7–29) i Jakova Mikalju (Darija Gabrić-Bagarić o dijalektalnoj podlozi Mikaljina »Blaga« u knj. 26, str. 45–58).

U biblioteci »Prinosi hrvatskom jezikoslovlju« kao knjiga 3. objavljena je studija *Kvantifikacija u hrvatskome jeziku* Ljiljane Šarić. U proslavu ona piše da je to prerađeni tekst njezine doktorske disertacije koju je obranila na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (str. 11). Uvod autorica počinje izjavom: »Pojam kvantifikacije u lingvističkoj se literaturi raznoliko upotrebljava.« Ta raznolikost otežavala je njezino znanstveno istraživanje, pa ga odmah nastoji usmjeriti. »U ovom radu ne osvrćemo se na brojeve koji naravno kao količinski izrazi jesu kvantifikatori, već na izraze koji upućuju na neodređenu količinu (svi, neki, nijedan itd.)« (str. 13). Autoricu zanima funkcioniranje neodređenih izraza za količinu unutar imenske sintagme i jednostavnih iskaza. U prvom poglavlju daje pregled desetak pristupa svjetskih učenjaka problematici kvantifikacije (str. 20–115), u drugom poglavlju uspoređuje kvantifikaciju u logici prema kvantifikaciji u prirodnome jeziku (str. 116–157), u trećem poglavlju obrađuje razne vrste kvantifikacije i kvantifikacijske jedinice (str. 158–211), a u četvrtom poglavlju obrazlaže što su determinatori i kvantifikatori (212–286). Slijedi zaključak (287–311) i dodatak u kojem objašnjava važnije opće pojmove koje koristi u radu (str. 312–322), da bi na kraju donijela opširnu bibliografiju (str. 323–340). Autorici čestitamo na dugogodišnjem akribijskom radu!

* Prof. dr. sc. Vladimir Horvat, Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb.

Biblioteka »Pretisci« započeta je knjigom Bartola Kašića, *Institutiones linguae Illyricae — Osnove ilirskoga jezika* (prijevod s izvornika Sanja Perić Gavrančić, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002., 445 str.).

Svakako treba pohvaliti ovo izdanje koje donosi latinski pretisak i usporedno prvi hrvatski prijevod Hrvatske gramatike Bartola Kašića. Nekoliko je puta u prošlosti takvo izdanje bilo predlagano ili najavljivano, pa i započinjano, ali je tek sada ostvareno. Čestitamo vrijednom izdavaču i svim suradnicima! Njihova imena donosi impresum na kraju knjige: urednica je Marija Znika, pogovor je napisala Darija Gabrić-Bagarić, recenzenti su Ivo Pranjković i Branka Tafra, a redakturnu prijevoda izvršila je Olga Perić.

S velikim zanimanjem listam knjigu. Uočavam jednu simptomatičnu prevodilačku pojedinost. Svojedobno je odobrenje (Approbatio, str. 4) za tiskanje Kašićeve gramatike dao korčulanski biskup dominikanac Augustinus Quintius. Njegovo prezime prevoditeljica prenosi kao Kvinčić. Meni je taj oblik sumnjiv, pa provjeravam i ustanovljujem da takovo prezime ne postoji u poznatoj knjizi *Hrvatska prezimena* Petra Šimunovića, niti se nalazi u *Leksikonu hrvatskih prezimena Republike Hrvatske*. Nakon konzultacije s prijateljima dominikancima dolazim do jasne spoznaje da se biskup zapravo zvao Petković, kako ga donosi i Cerva u *Bibliotheca Ragusina* (sv. II., str. 27–32).

Očito je, dakle, da je on svoje hrvatsko prezime Petković latinizirao kao Quintius, a taj latinski oblik kroatiziran je kao Kvinčić! Ali ta moja konstatacija nije prigovor prevoditeljici jer je ona samo prihvatila proširenu pogrešku koja se nalazi i u velikom *Općem šematizmu* Katoličke crkve koji je objavila Biskupska konferencija (Zagreb, 1975, str. 243).

Još jedna primjedba. Poznato je da je generalni poglavar Družbe Isusove (kraće: pater General) Klaudije Acquaviva, na temelju ankete provedene u europskim isusovačkim kolegijima, osnovao sredinom prosinca 1599. u Rimskom kolegiju Akademiju hrvatskog jezika (Accademia linguae illyricae), i Bartolu Kašiću povjerio da bude prvi nastavnik — danas bismo rekli lektor — hrvatskoga jezika.

Pater General je znao da je Kašić već 1595. u novicijatu donio svoj *Libretto di frasi — Konverzacijski priručnik* i da je prema Petojezičnom rječniku Fausta Vrančića sastavio *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Dubrovčanin Marin Temperica sugerirao je patru Generalu u Memorialu 1580. da se napiše rječnik i gramatika. O tome opširno piše Radoslav Katičić u studiji *Izvješće Marina Temperice i začeci stanardizacije hrvatskoga jezika* (Na kroatističkim raskrižjima, Hrvatski studiji, Zagreb, 1999., str. 153–163).

Prema Temperičinoj sugestiji pater General naredio je Kašiću da za studente napiše još i prvu hrvatsku gramatiku. Kašić je doista na početku *Gramatike* napisao predgovor (str. 6–7) »Ad Illyricae linguae Studiosos« (s velikim S!), tj. »Studentima hrvatskog jezika«. Radilo se zaista o studentima, pa je to bio početak visokoškolske nastave hrvatskoga jezika — prije četiri stoljeća! — i to za studente na tada najpoznatijem sveučilištu, Rimskom kolegiju, koji se danas naziva Papinsko sveučilište Gregoriana. Zbog svega navedenog mene ne zadovoljava objav-

ljenu početak predgovora »Onima koji uče ilirski jezik«. Da je Kašić htio izraziti tu misao, napisao bi »Ad Illyricae linguae discipulos«, ili »discentes«!

Valja spomenuti i Kašićevu plemenitu rodoljubnu nakanu u pisanju prve hrvatske gramatike. On čak ističe da je više u duhu isusovačkih Ustanova da se sprema misionari za kršćane koji su ugroženi »u bliskom susjedstvu« (str. 11) i kojima najprije treba pomoći, umjesto da se naši »ljudi neprestano šalju u najudaljenije krajeve Istoka i Zapada« (str. 10–11).

U ovom prikazu ne namjeravam analizirati samu Kašićevu gramatiku. Svima je poznato da je Radoslav Katičić objavio veoma vrijednu i po mome izračunu triput opširniju i studiju od same gramatike pod naslovom *Gramatika Bartola Kašića* (Rad JAZU, knj. 388, Zagreb, 1981., str. 5–106), kojoj je dodan aneksni rječnik s naslovom »Ad B. Cassii Institutiones Index Croaticus« (str. 107–129), a priredila ga je Maria Ossadnik. Također se ne namjeravam pozabaviti prijevodom čitave *Gramatike*. Ali se moram osvrnuti na opširan i zanimljiv pogovor »Život i djelovanje Bartola Kašića (1575. –1650.)« koji je napisala Daria Gabrić–Bagarić (str. 383–445).

Slažem se s autoricom da Bartol Kašić »zbog plodna opusa i bogata života« zaslužuje »ne samo ime jezikoslovca nego i prevoditelja i pisca (...) katoličke obnove« (str. 385). Točno je i to da Kašić u svojoj latinskoj *Autobiografiji* pripovijeda o svom osobnom, redovničkom životu te svećeničkom radu do 1625. i da ju je sigurno »pisao oko 1640«. (Riječ je o 1639. jer tu godinu Kašić spominje na 16. stranici svoje *Autobiografije* koju je Miroslav Vanino objavio u »Građi za povijest hrvatske književnosti«, knj. XV, JAZU, Zagreb 1940., str. 1–144).

Ali nas začuđuje njezin daljnji tekst: »Nijedan se autor nije pozabavio pitanjem »nije li Kašić možda mislio da je za njegov put svećenika i misionara jubilara 1625. g. bila u nekom smislu završnica i da se poslije toga nije mnogo što važno dogodilo u njegovom svećeničkom djelovanju« (str. 386). Ovo mi je pitanje posve nerazumljivo jer i sama autorica spominje da je Kašić 1625. prihvatio mandat Svete kongregacije za širenje vjere (Propagande) da prevede Bibliju na hrvatski općenitiji jezik, a prijevod Biblije je zapravo njegovo životno djelo. Stoga ne može biti nikakva govora o namjernom prestanku njegova plodna djelovanja! Osim toga, nakon 1625. Kašić objavljuje još brojna djela, kako i sama autorica navodi u poglavlju »Izdanja djela Bartola Kašića« (str. 436–440):

To su: *Perivoj od djevtva* (prvo izdanje 1625. autorica izostavlja, navodi samo drugo izdanje 1628.), *Zrcalo nauka krstjanskoga* (1631.), *Pjesni duhovne* (1634., prema autorici »nije tiskano za Kašićeva života«, ali u predgovoru *Rituala rimskog* Kašić spominje među tiskanim djelima *Imni*, a to je taj prijevod crkvenih himana koji nije pronađen, ali je u Vatikanskoj knjižnici sačuvan autograf. Prema njemu je Karlo Horvat ponovno objavio to djelo u akademijinoj *Građi za povijest književnosti hrvatske*, knjiga 7, Zagreb, 1912.), *Život svetog Francesca Saveria* (1637.), *Život G. N. Isukarsta i preč. Bogor. Marije* (1637.), *Ritual rimski* (1640.), *Vanghielia i Pistole* (1641.), *Od nasledovanya Gospodinna Nasscega Yesussa* (1641.).

Osim toga, pisanje *Autobiografije* Kašić prekida na početku 12. poglavlja »O promjeni kuće«, i to u pola prve rečenice, kako je to posve jasno u latinskom tekstu

Autobiografije naznačio Miroslav Vanino s poduljom neuobičajenom dvostrukom crtom iza koje dolazi točka (str. 140). Budući da autorica to nije uočila, zaključujem da se vjerojatno služila prijevodom Stjepana Sršana koji to prekidanje u pola rečenice nije uopće naznačio ni u prvom izdanju (*Putovanja južnoslavenskim zemljama*, Privlačica, Privlaka, 1987., str. 137), pa ni u drugom ispravljenom izdanju (*Život Bartola Kašića*, Matica Hrvatska, Osijek, 1999., str. 176).

Nakon Kašićeva prekida pisanja u pola rečenice, nalazimo latinsku bilješku o. Raphaela Prodanellija: »Hic finem imposuit auctor et scriptor suae vitae P. Cassius.« Na temelju činjenice da je pisanje prekinuto u pola rečenice, jasno je da to treba prevesti: »Ovdje je prestao pisati autor i pisac svoga života o. Kašić.« (Sršan je to netočno preveo »završio«, što je autoricu moglo odvesti na krivu pretpostavku o namjernom završavanju pisanja.) Prodanellijev nastavak bilješke glasi: »Dok je ovo pisao, bio je u 76. godini i dobar starac, kojega su godine i starost iscrpile te je postao kao dijete [repuerascerat]. Umro je na blagdan Nevine Dječice (28. XII. 1650.).« Možda se zbog značenja blagdana Nevine dječice i njegovih onemoćalih snaga izraz »repuerascerat« ne mora prevesti u smislu da je Kašić »podjetinio«, kako bi neki htjeli, jer za to nema dokaza u tekstu *Autobiografije* koja je do kraja pisana ozbiljnim stilom. Ili treba ozbiljno uzeti što Prodanelli piše da je Kašić posve klonuo (te prestao pisati i podjetinjio) već u rujnu gotovo bez ikakve groznice, ali je trpio od žutice do 21. prosinca, a otad je bio stalno u krevetu i poživio još sedam dana.

Evo još jedne nejasnoće. Kašić je napustio Dubrovnik godine 1633. Autorica piše: »Te godine odlazi, prema nekim autorima, ponovno u Loreto, a po nekima odmah natrag u Rim« (str. 388). Vanino piše da nije našao nikakve dokaze za boravak u Loretu, a ja sam objavio dokaze da je Kašić od 1633. boravio u Rimu. A autorica ipak navodi u svom Ljetopisu Bartola Kašića da tek »1635. odlazi u Rim« (str. 435–436), ali ne navodi nikakve dokaze.

Autoricu na kraju moram pohvaliti što je u Dodatku pretiska uz »Kašićev životopis« i kratku analizu njegove gramatike, zatim jezgrovit prikaz jezika književnih djela (str. 385–431), dodala »Ljetopis Bartola Kašića« te »Izdanja djela Bartola Kašića« kao i kronološki prikaz »Literature o Bartolu Kašiću« (str. 432–445).

U biblioteci »Pretisci« kao knjiga 2. objavljena je 2002. *Nova ricsoslovica iliriska* koju je napisao Šime Starčević i objavio u Trstu 1812. godine. Urednica je Marija Znika, recenzenti su Ivo Pranjković i Darija Gabrić–Bagarić, a Branka Tafra napisala je pogovor (str. 127–172) u kojemu ističe da je to »prva gramatika hrvatskoga jezika pisana hrvatskim jezikom« (str. 171). U *Ricsoslovici* se autor opredijelio »za ikavsku novoštokavštinu kao dijalektnu osnovu na kojoj su već napisana mnoga djela« (ib.), a kao uzor poslužile su mu »nešto manje Dela Bellina gramatika, a nešto više Reljkovićeva« (ib.). Autorica dodaje popis »Djela Šime Starčevića« (str. 174–175) te »Izbor iz literature o Šimi Starčeviću« (str. 175–177).

Kao 3. knjiga pretisaka slijedi *Pravopis jezika ilirskoga* koji je Josip Partaš objavio u Zagrebu 1850. Urednica je Marija Znika, pogovor je napisala Lada Badu-

rina, recenzenti su Branka Tafra i Josip Silić, a korekturu je provela Ermina Harambašić.

Josip Partaš (Ludbreg, 10. veljače 1820. — Zagreb, 22. lipnja 1865.), po struci pravnik, napisao je ovaj po opsegu malen pravopisni priručnik koji je ipak zanimljiv dokument svoga vremena. Prema Kukuljevićevoj *Bibliografiji* ima svega 31. stranicu u osmini, a u ovom pretisku završava s 34. stranicom. Na stranicama 35–67 Lada Badurina dodala je pogovor s naslovom *Počeci hrvatske pravopisne norme*.

U zaključnom razmišljanju ona uočava da su, poslije Gajeve *Kratke osnove hrvatsko-slavenskoga pravopisanja* (1830) i *Pravopisza* (1835), te Babukićeve *Osnove slovnice slavjanske narječja ilirskoga* (1836), u 19. stoljeću još tri pravopisna priručnika rješavala temeljna pitanja hrvatske pravopisnosti. Najprije se Josip Partašu *Pravopisu jezika ilirskoga* (1850.) otisnuo od grafijskih (slovopisnih) tema i upozorio na ortografske (pravopisne) probleme. Ujedno je on posljednji koji je upotrijebio ilirsko ime za jezik, kako je prikazano u zadnjem poglavlju pretiska *Hrvatski pravopisni priručnici* (str. 71–72). Zatim je Marčel Kušar u Dubrovniku 1889. objavio djelo *Nauka o pravopisu jezika hrvatskoga ili srpskoga (fonetičkom ili etimologijskom)*. Slijedio ga Ivan Broz objavivši *Hrvatski pravopis* u Zagrebu 1892. i drugo izdanje 1893. To je »prvi u nizu pravopisnih priručnika kojima je izgrađivana novija fonološko–morfološka norma« (str. 67), koju je u 20. stoljeće prenio Dragutin Boranić priredivši *Hrvatski pravopis* Ivana Broza u četiri izdanja od 1904. do 1915.

Konačno, kao 4. knjiga u biblioteci »Prinosi hrvatskom jezikoslovlju« objavljena je 2002. monografija *Međimurska prezimena* Anđele Frančić. Urednik je Mirko Peti, izvršni urednik Ante Selak, recenzenti su Mira Menac–Mihalić i Petar Šimunović, a korekturu je izvršila Anita Celinić. »Riječ unaprijed« (str. 9) ističe da je to doradena verzija »disertacije obranjene na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1999.« U prvom dijelu, koji ima čak 16 poglavlja, autorica na prvih 160 stranica (11–170) minuciozno iznosi tematiku s najrazličitijih vidika, pa ta znanstvena akribija čitatelja ugodno iznenađuje. Zatim slijedi drugi dio »Rječnik međimurskih prezimena« (str. 171–559) koji zadivljuje bogatstvom navedenih prezimena. Autorica za svako pronađeno prezime točno donosi njegovu potvrđenost u dijakroniji ili vremenskoj protegnutosti u istraživanjima od 17. do sredine 20. stoljeća te u prostornoj raspršenosti po različitim međimurskim mjestima. Na kraju prikaza za svako prezime autorica donosi sinkroniju ili sadašnje stanje na kraju svog istraživanja 1997. godine, s točno nabrojenim svim mjestima u kojima se određeno prezime i danas nalazi.

U svoje istraživanje autorica je uložila silan napor i mnoge godine, pa joj čestitam na ovoj veoma zanimljivoj i korisnoj monografiji. Iz diskretne posvete »Josipu, Klari i Luki« doznajmo da je vrijedna znanstvenica Anđela Frančić ujedno i dobra majka troje djece, pa još više zaslužuje iskrene čestitke.

Na kraju ipak imam jednu primjedbu. Za prezime »Horvat«, koje je u Međimurju jedno od najbrojnijih, pa se u monografiji proteže od str. 278–281, autorica na koncu donosi naznaku da je izravno mađarskog podrijetla, s daljnjim utjecajem

hrvatskoga. Ta me tvrdnja jako iznenadila jer mi se — prema mojim istraživanjima — čini da nije točna, a autorica ničim ne dokazuje svoje mišljenje. Uza sve poštivanja koje imam prema cijenjenoj autorici, dužan sam iznijeti sljedeće činjenice.

Budući da i ja imam prezime »Horvat« i rodom sam iz Međimurja, već se dugo bavim tom problematikom. Moje rodno mjesto je Donja Dubrava, ili izvorno međimurski »Dobrava«, a Mađari ga za ovu »Domboru«. Kako je poznato, naziv *Dubrava* dolazi od »dub«, a u starohrvatskom je tu bilo nazalno »o« pa je glasilo »donb« i mjesto se zvalo *Dombrava*. Upravo taj stari oblik bio je preuzet u mađarskom jeziku i lingvistički je konzerviran u njemu i danas kao *Domboru*. Isto je tako naš izraz »tumač« nekoć glasilo »tolmač« i upravo su ga tako Mađari preuzeli i sačuvali stari oblik, a od njih su i Nijemci preuzeli i germanizirali tu riječ kao »Dolmetscher«.

Da su Mađari preuzimali stare hrvatske riječi u ondašnjem obliku, uočio je već Faust Vrančić u *Petojezičnom rječniku* s punim naslovom *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae (!) et Ungaricae* (Venecija 1595.). U poglavlju »Vocabula Dalmatica quae Ungari sibi usurparunt« — Dalmatinske riječi koje su Ugri sebi prisvojili (str. 118–122). — donosi popis od 304 riječi koje su Mađari preuzeli od tadašnjeg hrvatskog jezika.

Isto se moralo dogoditi s etničkim nazivom »Hrvat« koje je glasilo »Horvat«, i tako je sačuvano u hrvatskom kao prezime, a u mađarskom 1502480225 je preuzeto i kao etničko ime i kao prezime, s malom razlikom što kao prezime dobiva na kraju »h« pa se piše »Horváth«. (Naglasak na »á« je samo znak da se čita isto kao u hrvatskom!) Ako netko možda ne bi prihvatio da je naše etničko ime izvorno doista glasilo »Horvat«, nego misli da je bilo »Hrvat«, morao bih ga zamoliti da to dokaže. A ja mogu kao potvrdu navesti stare grčke sačuvane natpise s početnim slogom »Hor-*vat*« i još spomenuti da u Rajastanu, sjeverozapadnoj pokrajini Indije, i danas postoji čak čitavo pleme Harwati. Za one koji ne prihvaćaju iransku teoriju o podrijetlu Hrvata, spomenuo bih još da sam u staroiransko-njemačkom rječniku našao da *kaj* = *was*, tj. što (Christan Bartholomae, *Altiranisches Woerterbuch*, Strassbourg, 1904, str. 422), a u prilog toj teoriji postoje i mnoga druga znanstvena istraživanja koja joj daju veliku vjerojatnost.

Kao prva knjiga nove Institutove biblioteke »Rječnici hrvatskoga jezika« kojoj je urednik Marko Samardžija, objavljen je *Rječnik Marulićeve »Judite«* kojega je priredio Milan Moguš (Zagreb, 2001., str. 355). Autor svoj predgovor započinje tvrdnjom: »Ovo je prvi potpuni rječnik Marulićeve *Judite*, tiskom objavljen kao zasebna knjiga.« Brojeći kvantitativno, ustanovio je da »ima oko 17 600 pojava, tj. svih oblika svih riječi« (str. 7). Kad je zatim brojio kvalitativno, dobio je »rječnik od 3 495 natuknica, u kojima se nalazi i veoma bogata frazeologija« (str. 8). Radi usporedbe spomenuo bih da Kašićev *Hrvatsko-talijanski rječnik*, koji sam u prvotisku objavio 1990., ima oko 3.700 riječi. — Još moram napomenuti da mi je nevjerojatno da bi »*versi*« Marulićeve *Judite* postali »*harvatski*« tek pod utjecajem Mađara, kad je izvorni oblik »Harwati« mnogo stariji.

Uostalom, Alemko Gluhak objavio je knjigu *Porijeklo imena Hrvat* (Zagreb, 1990). U završnom poglavlju »Iransko porijeklo imena Hrvat«, koje djeluje poput

zaključka, on navodi oba oblika, »Horvat« i »Harvat«, pa ne vidim koji bi još znanstveni razlog mogao dokazati bilo kakav mađarski utjecaj na formiranje toga h(o)rvatskog imena.

Budući da u navedenim izdanjima tri pretiska — Kašićeva *Gramatika*, Starčevićeva *Ricsoslovica* i Partašev *Pravopis* — nose u naslovu ilirsko ime, moram nešto reći i o tome.

Da su u ono doba nazivi »ilirski« i »hrvatski« bili sinonimi, opće je poznato. O tome Alemko Gluhak u poglavlju »Imena slovinski: hrvatski: ilirski« (nav. dj., str. 281–290).

Radoslav Katičić o tome posebno piše u studiji »Ustanove sv. Jeronima u Rimu i povijest hrvatske kulture i narodnosti« (u: *Homo imago et amicus Dei, Miscellanea in honorem Joannis Golub*, Romae, 1991., str. 370–385) i u knjizi *Na kroatiškim raskrižjima*, Hrvatski studiji, Zagreb, 1999., str. 171–188.)

Međutim kad se danas govori o Ilirima, misli se samo na stare Ilire, nekadašnje stanovnike naših krajeva. O tome postoji strana stručna literatura, primjerice: Hans Krahe, *Die Sprache der Illyrier* (Wiesbaden, 1955); a Christian Hannick uredio je zbornik radova *Sprachen und Nationen im Balkanraum* (Koln–Wien, 1987.) Od domaćih autora o tome piše Aleksandar Stipčević u knjizi *Iliri* (Školska knjiga, Zagreb, 3. izdanje). On svoju knjigu završava sljedećim tekstom: »Već smo ranije spomenuli, razmatrajuć i pitanje ilirskih ostataka u kasnijim civilizacijama na Balkanu (vidi poglavlje II.), da ilirski jezik nije izumro u vrijeme dugotrajne rimske vladavine i da se sačuvao, u izmijenjenom obliku, u današnjem albanskom jeziku. Novija proučavanja ilirsko–albanskih jezic njih veza sve više potvrđuju naslućivanja koja susrećemo već potkraj XVIII. stoljeća, o albanskom kao prežitku ilirskog jezika« (str. 193).

Ja sam, otkrivši i objavivši Kašićevu *Apologiju* (»Bartol Kašić u obranu svoga prijevoda Hrvatske Biblije«, u: *Vrela i prinosi*, br. 19, 1992/93, str. 163–230), uočio veoma zanimljivu tvrdnju: »... praecipue in antiquo Illyrico, quod nunc natio Albanensis incolit, quae non Illyrico, sed suo peculiari idiomate in loquendo utitur« (str. 1502480182 1691502480171). Bartol Kašić je navedeni tekst pisao oko 1636., dakle u prvoj polovici XVII. stoljeća, a to znači da je on već stoljeće i po prije »novijih proučavanja« ne samo naslućivao nego prihvaćao istinu o povezanosti starih Ilira i Albanaca. Da se ipak prilagodi tadašnjoj modi, prihvaćao je razliku između starih Ilira i »starog Ilirika koji danas nastava Albanski narod koji se u govoru ne služi ilirskim nego svojim vlastitim jezikom, od novih stanovnika koji su »Dalmati, Illyrici seu Slavi, qui Slavonica lingua utuntur« (str. 169). Dakle, Kašić jasno kaže da u nekadašnjem ili starom Iliriku danas obitava albanski narod (...) koji se služi svojim vlastitim jezikom, a ne dalmatinskim, ilirskim (tj. hrvatskim) ili slavonskim.

Prema tome, nema smisla danas ponavljati stari termin »ilirski« u značenju »hrvatski«, jer to ne odgovara stvarnosti. Još i više, taj naziv u današnje vrijeme i među znanstvenicima i među ostalima koji se u stvar ne razumiju stvara nejasnoću i smutnju jer se znade da je danas u znanosti ilirski jezik samo govor starih Ilira. (Po sličnoj logici, budući da su nekoć ovdje postojali i Liburni, jedno ilirsko pleme,

neki je monsignor iz Rima jednomu misionaru u Paris [don Zdravku Ostojiću] poslao službeni dekret kojim je imenovan za misionara »Nationis Liburniae«. Misionar je vratio dekret uz prosvjedno pismo da je on »misionar za današnje Hrvate, a ne za nekadašnje Liburne«. Tada mu je bio poslan novi, pravilan dekret, uz ispriku da su mislili da je za Hrvatsku stari klasičan naziv »Liburnija« koji bi se mogao i danas upotrijebiti. S druge strane, nije dovoljno poznato da je hercegovačka »ganga« — koju neki nazivaju »hrvatskom gangom« — zapravo relikat starih Ilira jer ta riječ i danas u albanskom znači »pjesma«.)

Budući da je posve jasno da se danas naziv »ilirski jezik« znanstveno upotrebljava samo za govor starih Ilira, ja bih onodobni stari Kašićev latinski naslov *Institutiones linguae illyricae* radije preveo *Osnove hrvatskog jezika*. No, budući da je naslovu i drugih dvaju navedenih hrvatskih pretisaka također naziv »ilirski«, može se, u kontekstu, prihvatiti taj naziv kao povijesni relikat i za Kašićevu prvu hrvatsku gramatiku.

Kad je Ljudevit Gaj svoje kajkavske *Novine horvatzke* (1835.) zamijenio štokavskim *Novinama ilirskim* (1836.), bio je to ipak samo pragmatički potez: *Traženje Hrvatske kroz ilirsku priču*, kako je duhovito naslovio svoju knjigu Dominko Cvietin (pseudonim isusovca Josipa Dinka Mravaka, izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1942.) dodavši znakovit podnaslov »Razvoj narodne svijesti od Vitezovića do Starčevića«.

Dok završavam ovaj prikaz, doznajem da je kao 6. knjiga »Posebnih izdanja« objavljeno djelo Dragice Malić *Nacrt za Hrvatski rječnik do Marulića i njegovih suvremenika* (Zagreb, 2002.). Prije više godina u Institutu je zamišljen dugoročni projekt »Rječnik hrvatskoga srednjovjekovlja« koji se konačno formulirao kao »Hrvatski rječnik do Marulića i njegovih suvremenika«. Pod tim je naslovom Ministarstvo znanosti i tehnologije taj projekt odobrilo. Jasno je rečeno da se isključuju spomenici na latinskom i crkvenoslavenskom jeziku hrvatske redakcije, pa će se istraživati samo spomenici na hrvatskom narodnom jeziku koji imaju gotovo tisućljetnu tradiciju. Ovaj će projekt istraživati samo spomenike nastale u najstarijem petostoljetnom razdoblju, zapisanih glagoljicom, latinicom i ćirilicom zapadnog tipa ili bosančicom.

Ovaj *Nacrt za Hrvatski rječnik do Marulića i njegovih suvremenika* obrazlaže znanstvenoj javnosti sam projekt i donosi »popis izvora za rječnik i njihovih kratica, načela uspostave i primjene tih kratica, popis općih i gramatičkih kratica, te koncepciju obrade građe«, kako ističe autorica u Proslavu (str. 7).

Konačno, Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje i svim njegovim članovima i suradnicima na navedenim djelima iskrene čestitke! Floreat, crescat! — Neka cvate i raste!